

olunmuşdur və bəzi tədqiqatçılar onları yue-çilərle eyniləşdirirlər. Biz isə onları "uyğur" adlandırırıq. Uyğurların çince digər bir adları "kaukü" şəklindədir və eynilə Qoq adına uyğundur. Qədim Misir mənbələrində bəhs edilən köçəri xalq "Şasu" və ya "Qaz" kauküllərlə eyni ərazidə yaşayırdılar. İskitlərin Asiyanı Misirə qədər idarə edən kralı İdanthirsın adındakı "thirsən" onun turşa adlı xalqın öndəri olduğunu göstərir. Uyğurlar və ya huyilər də İden tayfasına

Ələsgər Siyablı

(əvvəli ötən sayımızda)

...Şərqdən, Suriya tərəfdən gələn Hiksoslar öncə Nil deltasında və sonra bütün Misirdə hakimiyyəti ələ keçirərək e.q. XVIII-XVI əsrlərdə mövcud olmuş "çoban krallar" adlanan XII-XVII sülalələrin əsasını qoymuşlar. Dikerman Yunanlıların Hik-sos adlandırdıqları xalqın qanına iskit qanı qarışmış olduğunun istisna olmadığını yazır. Seys Hiksosların Xattilər olduğunu və onların Misirdən qovulduqlarından sonra Fələstində Yerusəlim şəhərini saldıqlarını yazır. Heykəl təsvirlərindəki almacıq sümüklərinin və sifətlərinin enliyi, burunlarının yastılıq əlamətləri hiksosları xattilərle eyniləşdirməyə əsas verir. Hiksoslar Misirlə bərabər Fələstin və cənubi Suriyanı da öz hakimiyyətlərinə tabe etmişdilər. Həm Hiksoslar, həm də Xattilər Suti adlı tanrıya etiqad edirdilər.

İkibaşlı qartal Xattilərin emblemi idi. Sonradan bu emblem turkman xanlarının emblemi oldu. Misir fironu II Ramzes və Khatti kralı arasında bağlanmış müqavilədə Xattilərin tanrılarının adının Suti və ya Sutex olduğu yazılmışdır. Misirin Avaris mətnlərində də Hiksos krallarının tanrılarının adının Suti/Sutex olduğu qeyd edilmişdir. Misirin Hiksos "çoban kralları" özlərinə tanrılarının titulları olan Setu ünvanı götürürdülər. XV Hiksos sülaləsinin banisi Set-Pehati adlanırdı və mənası "Qudrətli Set", "Qızıl Set" demək olan titullar daşıyırdılar. (Lysander Dickerman. 1889, vol. 21, Səh. 325-358)

Suti və ya Sutu tanrı adı Hiksosları Zaqros dağlarından Misir sərhəddinə qədər böyük bir ərazidə məskunlaşmış turanlı Sutu xalqı ilə eyniləşdirmək ehtimalı doğurur. Sutu adlandırılan Su xalqı Suriyanın şimalından Misir sərhəddinə qədər olan ərazidə öz döyüşən ruhu ilə seçilən və qonşu dövlətlərə daima təhlükə törədən xalq idi.

Hititlərə bir neçə əsər həsr etmiş rahib Sezare De Karaya görə Hititlər pelasqlardır və eyni zamanda Misiri işğal etmiş hiksoslar da pelasqlardır. De Kara Hititləri bir xalq yox, Misirə, Babilə və ya Assuriyaya birləşmiş bir çox xalqlardan ibarət siyasi konfederasyon adlandırır. De Karaya görə Hititlərin ibtidai dağılma bölgələri Suriyanı, Kiçik Asiyanı, Skifiyanın cənubunu, yeni Qara dəniz ətrafını və Azovu əhatə edirdi. (G.Sergi, London, 1901, Səh. 146)

A.Virth adları piramidlərdə qeyd olunan Takkarların Homerin

bəhs etdiyi Teukrlara uyğun olduğunu yazır. (Wirth A. 1905. Səh. 28)

Müəlliflərin bir çoxu Homerin Teukrlarını türklər olduğunu yazırlar. Eyni şəkildə də Misir sərđabələrində bəhs olunan Takkarların Türk adının misir heroqlifləri ilə

ifadə forması kimi qəbul edirlər.

"Çoban kral" ünvanının kökü tarixən Sumerə bağlı olan ənənədir. Sumerlə əlaqədar olan və Misirdə hakimiyyətə yiyələnmiş turanlı tayfaların təsiri ilə bu ənənə Misirdə də bərqərar olmuşdur. Misiri firon III Amenemin zamanında işğal etmiş hiksosların adı misir dilində "hik"-kral, "sos" isə çoban deməkdir və mənası "çoban kral" olan hiksos tayfası köçəri tayfa idi. (Elizebet Sewell. 1862, Səh. 28)

Görkəmli assuroloq A.Virth Misirə bir çox yenilikləri gətirənlərin turanlı öntürklər olduğunu və bu ölkəni yüzillər ərzində idarə edən hiksosları turşa/türklər və uyğurlarla eyniləşdirərək yazır: "Misiri işğal edən süvari və atlı arabaya malik Hiksoslar bu Günbatan ölkəsinə atı ilk dəfə gətirənlərdir. Huk və ya Hik xalqı bizə öncədən tanış olan Qoy və ya Quti xalqıdır. Onlar çin salnamələrində Hu, Hui və Qoat şəklində ifadə

mənsub idilər. (Wirth A. 1905, Səh. 56)

Q.Maspero və A.Virth kassiləri Kuşilərlə eyniləşdirirlər və onların vətəninin Mərkəzi Asiya hesab edirlər. E.q. IV minillikdən etibarən Turan irqinə mənsub Kas tayfası Avropaya və Afrikaya doğru köç etmişlər. Bu ilk turanlı axını idi. M.ö. II minillikdə isə Ön Asiyaya və Misirə doğru ikinci axın Qoqlar və Huklar (Huksos) olmuşlar. Turanlıların bu ikinci köçləri iskitlərin e.q. VII əsrdə iskitlərin iflasına və Qoqun Fələstindəki uğursuzluğuna qədər davam etmişdir. Turanlıların üçüncü axını Avropanı lərzəyə salan hun axınları olmuşdur. (A.Wirth. 1905, Səh. 231)

A.Virth yazır ki, Misiri işğal edən və əsl adları Huk olan köçəri hiksoslara qohum olan Kassilər Mesopotamiyanın və qonşu ölkələrintanmış ağaları idilər. Sumer və Babil mətnlərində kassilər

"dünyanın dörd tərəfinin hökmdarları" adlanırlar. Onlar Nil ölkəsini də işğal etmişdilər.

"Huk adının əslində Bibliyadakı Qoq olduğuna inanıram. Kassilər atı özləri ilə Ön Asiyaya və Misirə gətirmişlər. Kassilərin qohumları Xattilər Homerin yazdığı kimi qatırın ilk sahibləri və onu yetişdirənlər olmuşlar". (A.Wirth, 1905, Səh. 21)

Eduard Meyer Misirdə hakimiyyəti ələ keçirən Hiksosların "Çoban krallar" hakimiyyətini Hunların və Monqolların qurduqları böyük İmperiyaları xatırlatdığını və onların Xanların öndərliyi altında Babilə gələrək orda məskunlaşıb çiçəklənmə dövrünə ulaşıqdan sonra Misirə gəlib orda öz hakimiyyətlərini qurmuş olduqlarını yazır. (Eduard Meyer. 1913,

tanrısı olan Güneş dairəsi kulturu rəsmi din elan etdi. (Qlaqolev S. 1902, Səh. 168)

II Ramzes də xettlərə qarşı hərbi yürüşə başlasa da uğur qazanma bilmədi və xettlərlə bağlanan sülh sazişinə görə xett kralının qızı Kheta Sir ilə evləndi. Misirdə "Çoban krallar" dövrü e.q. 1840-cı ildən başlayıb 1640-cı ilə qədər davam etmişdir.

Rouilson Misiri müttəfiqləri ilə birlikdə işğal edən Hiksosların Kheta/xattilər olduğunu və bunun həmin dövrdə hakimiyyətdə olan "çoban kralların" dini etiqadlarının xarakteri ilə də müəyyən olduğunu yazır.

Rauilson Hiksosların Misir mədəniyyətinə və ədəbiyyatına realist ünsürlər gətirdiklərini və onun inkişafına yeni impuls verdiklərini yazır. "Çoban kral" sülaləsi bütün köçərilərdə olduğu kimi mükəmməl bir dövlət hakimiyyəti təşkilatına malik idilər. Monqol-tartarların Hindistanda və türklərin Avropada olduğu kimi "çoban krallar" hakimiyyəti də Misirə mü-

Səh. 319)

Misir tarixi haqqında yazan müəlliflərin böyük əksəriyyəti Hiksosları turanlı mənşəli olduqları fikrini irəli sürürlər. Bir çox müəlliflər Hiksosları xatti və hurrilərlə də eyniləşdirirlər. Yuxarıda bəhs etdiyimiz kimi tarixi ədəbiyyatda xatti və hurilərin eyni etnik kökə malik olduqları fikri çoxlu tərəfdarlara malikdir. Bəzi müəlliflər isə Misiri işğal etmiş hiksosların başlıca etnik tərkibinin xettlərdən ibarət olduğunu yazırlar. Xettlərin baş tanrısı Sutex hiksosların da tanrısı idi. Hiksoslar Misirdən qovulduqdan sonra fironlar özləri Asiya tərəfə işğalçı yürüşlər edirdilər. Misirlilər uzun illər ərzində əsas rəqibləri olan xettlərlə mübarizə aparırdılar.

Misir foronu Naharin xett şahzadəsi Ti ilə evlənmişdi və o Misir tanrısı Amona etiqad etməkdən imtina etmişdi. Tinin oğlu IV Amonhotep anasının təsiri ilə Misirdə dini çevriliş edərək xettlərin

kəmməl dövlət təşkilatı gətirdilər. Onlar bütün ölkədə hərbi və vergi sistemi təbiiq etdilər və Misir üçün böyük fəlakət olan "əyalətçilik" bəlasına son qoydular. Bütün ölkədə monarxin təmsalında mərkəzləşmiş dövlət strukturu yarandı. Hiksosların hakimiyyəti gec dövr İmperiyasının yüksəlişinə səbəb oldu". (Rawlinson G.H. 1882, Səh. 195)

Yuxarı və Aşağı Misiri öz hakimiyyəti altında birləşdirən və fironların atası hesab olunan ilk Misir fironu Menes (təxminən e.q. 3200-3000) Horus ünvanı daşıyan ilk fironudur. Turin fironları siyahısında onun adı fironların əcdadı kimi qeyd olunmuşdur. Menesi Misirin digər bir fironu Narmerlə eyniləşdirirlər. XIX əsrin İngilis rahib və misiroloqu Corc Faber Menesi Böyük tufanla əlaqələndirir və onu Misirin Nuhu hesab edir...

(ardı gələn sayımızda)